

Кулбачаев Данияр Кожоналиевичтин “Кыргыз тилин жогорку окуу жайларында экинчи тил катары окутууда студенттердин оозеки кебин өнүктүрүүнүн лингвистикалык негиздери”- аттуу темадагы 13.00.02-окутуу жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз тили) адистигине ылайык педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясына расмий оппоненттин

П И К И Р И

Изденүүчүнүн илимий иши Ж.Баласагын атындагы КУУнун филологиялык билим берүүнүн технологиялары кафедрасында аткарылган.

Илимий жетекчиси: Чыманов Жеңишбек Арыпович – педагогика илимдеринин доктору, Ж.Баласагын атындагы КУУнун филологиялык билим берүүнүн технологиялары кафедрасынын профессору

Окуу орус тилинде жүргүзүлгөн мектептерде кыргыз тилин экинчи тил катары окутуу жыйырма беш жылдан ашык убакыттын ичинде түптөлүү, калыптануу, өркүндөө баскычтарын басып өтүүдө. Бул баскычтарды басып өтүүдө кыргыз тилин экинчи тил катары окутуу теориялык жана практикалык жагынан изилденүүдө жана ЖОЖдордун тажрыйбасына сунушталууда Кыргыз тилин окутуунун методикасы ар бир коомдун өнүгүшүнө карай толукталып турат. Мына ушундай көйгөйлөр диссертанттын изилдөөсүндө чагылдырылган.

Диссертация киришүүдөн, үч главадан, корутундудан, библиографиядан жана тиркемеден турат. Жалпы көлөмү –152 бет, анын ичиндеги негизги текст - 146, пайдаланылган адабияттардын тизмеси жана таблицалар, тиркемелерден турат.

Киришүүсүндө изилдөөгө алынган теманын актуалдуулугу, коюлган проблема, максаты, жана милдеттери аныкталган, изилдөөнүн жаңылыгы,

практикалык мааниси, коргоого алынып чыгуучу жоболор тууралуу маалыматтар такталган.

Биринчи главада “Оозеки кепти окутуунун жалпы теориялык маселелери”- деп аталат да, төрт параграфтан турат.

Биринчи параграф “Оозеки кептин изилдениш тарыхынан”- деп аталып, тилдин өнүгүшү, анын өзү тейлеген коомго толук кандуу кызмат кылышы тилдин жашоосунун эки формасына тең бирдей көз карандылыгына лингвистикалык багытта түшүндүрмөлөр берилген.

Экинчи параграф “Оозеки кептин өзгөчөлүктөрү”- деп аталып, мында оозеки кептин лингвистикалык табияты орус, түрк, анын ичинде кыргыз тили илиминде кыйла изилденгендигине карабастан, анын али ачылып, аныктала элеккөйгөйлөрү да арбын. Андай көйгөйлөрдүн бири катары “оозеки кеп” түшүнүгүнүн өзү терминдик жактан такталбай “сүйлөшүү тили”, “сүйлөшүү кеби”, “оозеки кеп”, “оозеки сүйлөшүү кеби”, “сүйлөшүү стили”, ж.б. аталыштарды колдонулуп келе жаткан өзгөчөлүктөрүнө дидактикалык-практикалык өңүттөн мамиле жасап, анын негиздери аныкталган.

Үчүнчү параграф “Оозеки кептин кеп этикети менен карым-катышы”- деп аталат. Параграфта кыргыз тилин экинчи тил катары окутууда студенттердин кыргызча оозеки кебин өнүктүрүүдө өзгөчө көңүл буруп, окутуп-үйрөтүүдө ага маани берип өздөштүрүлүүчү маселе-бул оозеки кеп менен кеп этикетинин байланыш карым-катышы методикалык жактан иштелиши тууралуу кеңири маалыматтар берилген.

Төртүнчү параграф “Кыргыз тилиндеги оозеки кептин улуттук өзгөчөлүктөрү”-деп аталып, оозеки кептин алдын ала даярдалып, күн мурунтан пландалбай күтүүсүздөн түзүлүп, сөз тандоо жагынан мүмкүнчүлүктөргө, шарт-кырдаалга байланыштуу кайталоолорго жол берилет. Мындай тексттер эмоционалдуу, абдан кыймылдуу, динамикалуу, ыкчам болгондуктан, анын маанилик структуралык жактан уюшулушу узун сүйлөмдөр аркылуу эмес, кыска, энергиялуу, эмоционалдуу кемтик сүйлөмдөр

аркылуу тилдик эмес факторлордун системасында ишке аша тургандыгына кеңири токтолгон.

Экинчи глава «Оозеки кепти үйрөтүүнүн лингводидактикалык негиздери» деп аталып, андагы “Кыргызча оозеки кепти окутуп үйрөтүүнүн педагогикалык шарттары” аттуу биринчи параграфтагы бөлүмүндө кыргыз тилин экинчи тил катары окутуунун жаңы стандартын иштеп чыгуудан баштап, окутуунун методологиялык негиздерин, концепсиясын, окуу программаларын нормативдик документтерге ылайык мамлекеттик тилди окутуунун стратегиялык багыттары, принциптери менен бирге үйрөтүүнүн мазмунун жаңылап, ага ылайык окутуунун дидактикалык негиздери иштелип чыгышы зарыл экендигин тастыктаган.

Ал эми экинчи параграф «Кыргызча оозеки кепти окутуп үйрөтүүнүн формалары, каражаттары жана ык жолдору» деп аталып, студенттердин оозеки сүйлөшүү кебин өнүктүрүүгө багытталган кыргыз тили сабагы, барыдан мурда, коммуникативдик болуп, окуу процессинде студенттердин коммуникативдик активдүүлүктөрүн күчөтүүгө басым коюула тургандыгын жана мындай кырдаалдардан чыгуунун ык-жолдорун диссертант практик катары атайын бөлүктөрдө чагылдыра алган.

Экинчи главанын үчүнчү, төртүнчү параграфтары «Оозеки кепти үйрөтүүнүн, өркүндөтүүнүн формалары, каражаттары, ык-жолдору» деп аталып, анда оозеки кепти үйрөтүүнүн ыкмалары жөнөкөйдөн татаалга карай жүргүзүлүүчү натыйжалуу ыкмаларды колдонуу менен текст түзүүгө үйрөтүүнүн жолдору, көндүмдөрү көрстүлгөн.

Аталган илимий изилдөөнүн жыйынтыктарын практикада колдонуунун ийкемдүүлүгүн жана натыйжалуулугун аныктоо педагогикалык эксперименттик иштердин негизги милдети болуп саналып, иштин үчүнчү главасы **«Педагогикалык эксперименттик иштердин жүрүшү жана жыйынтыктарына»** арналып жана сыноо үч этапта жүргүзүлгөндүгү далилденген.

Корутундуда изилдөөнүн негизги натыйжалары чыгарылып, практикалык сунуштар берилген. Бул көйгөй боюнча иштелүүчү келечектүү иштердин багыттары сунушталган.

Главанын мазмунундагы дагы бир өзгөчөлүк мындагы эксперименталдык материалдардын берилиши болуп эсептелет. Эксперименталдык байкоодо диссертанттын көп жылдык тажрыйбасы чагылдырылып, анда жогорку окуу жайларында кыргыз тилин экинчи тил катары окутууда студенттердин коммуникативдик компетенцияларын өнүктүрүүдө оозеки кепти окутуунун негиздери, усулдары, анын учурдагы актуалдуу проблемалары, окутуунун жетишкендиктери жөнүндө анализ жасалган. Эксперименталдык байкоодо кыргыз тилин экинчи тил катары окутуудагы инновациялык жолдорду өркүндөтүүгө карата оозеки кептин лингвистикалык жактан изилдениши, методикалык жактан иштелиши практикалык максатта үйрөтүү жолдору, кыргызча оозеки кепти өркүндөтүүдө студенттердин баарлашуусун өркүндөтүүнүн методикасын үйрөнүүнүн натыйжалуу жолдору, оозеки кепти окутуп үйрөтүүнүн системасы жана алар менен иштөөнүн, методикалык ык-жолдору сунуш кылынган. Эксперименталдык байкоого Ж.Баласагын атындагы КУУнун, Х.Карасаев атындагы БГУнун, И.Арабаев атындагы КМУнун, окутуучулары менен студенттери тартылган. Эксперименталдык байкоолордо тажрыйбаланган ыкмалардан сырткары бир канча сабактардын үлгүлөрү, ИНСЕРТ методу, Б.Блумдун таксономиясы, иштөөнүн усулдары, окутуу процессинде натыйжалуу жыйынтыгын берип келаткан биргелешип издөө ыкмасына көңүл бурулган. Мында турмуштун түрдүү кырдаалдарында алган билимдерин өз алдынча пайдалануу, сүйлөө жана сүйлөшө алуу жөндөмдүүлүктөрүн, б.а. коммуникативдик компетенттүүлүгүн өнүктүрүү максатында тиешелүү иш кагаздарын мамлекеттик тилде туура, так жүргүзүүгө машыктыруу негизги максат болуп саналган.

Кыргыз тилин жогорку окуу жайларында экинчи тил катары окутууда студенттердин оозеки кепин өнүктүрүүнүн лингвистикалык негиздери

студенттердин коммуникативдик компетенцияларын өнүктүрүүдө оозеки кептин өзгөчөлүгү, карым-катышы, педагогикалык шарттары, кыргызча оозеки кепти үйрөтүүнүн формалары, каражаттары жана ык-жолдорун үйрөтүү аркылуу студенттердин кепин өстүрүүнүн каражаттарынын комплекстүү иштелип чыгып колдонууга сунушталышы диссертанттын жаңылыгы катарында белгилөөгө болот.

Жалпысынан алганда, диссертациянын мазмуну, сүйлөмдөрү сапаттуу жана так. Иштин натыйжаларын ЖОЖдордун практикасында колдонууга болот, ошону менен бирге студенттердин оозеки кепин өнүктүрүүнүн лингвистикалык негиздери коммуникативдик компетенцияларын өнүктүрүүдө практикалык мааниси бар.

Диссертациялык иштин жалпы сапатын, мазмунун жана анын жабдылышындагы жакшыртуу үчүн изденүүчү төмөнкүлөргө көңүл буруп, айрым оңдоо, толуктоо иштерин жүргүзүүсүн каалар элек:

-Диссертацияда орфографиялык, пунктуациялык, стилдик, техникалык каталар кездешет (3,66,39,110, ж.б. б.).

-изилдөө ишинде айрым терминдерди тактоо зарыл; (мисалы: “оозеки кеп” “сүйлөшүү тили”, “сүйлөшүү кеби”, “оозеки кеп”, “оозеки сүйлөшүү кеби”, “сүйлөшүү стили”, «кеп», «сүйлөө», «сүйлөшүү»,).

-диссертацияны техникалык жактан жасалгалоодо кемчиликтер бар. Бул пайдаланган адабияттардын тизмесин көрсөтүүдө кезигет, мисалы: айрым илимий иштин кайсы басмадан чыкканы, анын канча беттен тургандыгы ж.б.

- авторефераттагы чагылдырылган эмгектерди кайрадан карап чыгуу;
- изилдөөнүн жыйынтыктарын жарыялоону улантуу.

Албетте, бул пикир-сунуштардын көпчүлүгү каалоо ниетинде айтылып, иштин жалпы мазмунуна таасирин тийгизбейт.

Д.К.Кулбачаевдин “Кыргыз тилин жогорку окуу жайларында экинчи тил катары окутууда студенттердин оозеки кепин өнүктүрүүнүн лингвистикалык негиздери”- аттуу диссертациялык иши жана анын

авторефераты Кыргыз Республикасынын Жогорку Аттестациялоо комиссиясынын «Окумуштуулук даражаларды ыйгаруунун тартиби жөнүндөгү жобонун) 10-пунктунун талаптарына ылайык иштелип чыккан эмгек болуп саналат. Изилдөөнүн автору Кулбачаев Данияр Кожоналиевич аталган адистик боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алууга татыктуу. Изилдөөнүн жыйынтык-натыйжалары окутуунун теориясы жана методикасы (кыргыз тили) адистигине туура келет. Кулбачаев Д.К. педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алууга татыктуу.

Расмий оппонент:

Педагогика илимдеринин кандидаты, доцент Т.А.Асанакунов

Расмий оппонент: Асанакунов Такабай Абдыбекович - педагогика илимдеринин кандидаты, доцент, Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин алдындагы Республикалык педагогикалык кызматкерлердин квалификациясын жогорулатуу жана кайра даярдоо институтунун филологиялык билим берүү кафедрасынын башчысы

Педагогика илимдеринин кандидаты,
доцент Т.А.Асанакуновдун колун тастыктайм:

РПККЖ ж-а КД институтунун кадрлар
бөлүмүнүн башчысы:

Тастыктайм

КККБини башчысы

Т.А. Асанакунов

*Дата поступления
анкета в ДС 13.12.2018
15.11.2018*

У секретаря: О. Омурбаев Д.К.